

SLOVENCİ V DRŽAVNEM ZBORU 1893—1904

Investment in the U.S. is

Sestava poslanske zbornice je postajala vedno bolj pestra. Pojavljale so se nove struje in stranke. Pri Nemcih, kjer je morebiti šla ta diferenciacija najdlje, so se v svobodomiselnem meščanskem taboru poleg ustavovernih veleposestnikov in starih liberalcev razmahnili nacionalci (Deutsche Volkspartei) in vsenemci, skoraj vsi ti razdeljeni še na različne, včasih med seboj zelo sprte skupine. V katoliškem taboru pa so se poleg konservativne katoliške stranke zlasti na Dunaju uveljavili krščanski socialci. Ti so se v narodnostnih zadevah bolj in bolj oddaljevali od konservativcev in se povezovali s svobodomiselnim nemškim taborom. To se je videlo med drugim ob glasovanju o celjskih slovenskih vzporednicah 1895, ob Badenijevih, jezikovnih naredbah 1897 in ob nemškem binkoštnem programu 20. maja 1899, ki so ga skupaj sprejeli nemški nacionalci, liberalci in krščanski socialci. Nove stranke s svobodomiselne in katoliške strani so se (vsaj v besedah) obračale proti kapitalizmu, poudarjale pomembnost socialnih vprašanj, naglašale skrb za malega človeka in si v znatni meri kot geslo svojega boja postavile antisemitizem. Del teh struj nas s svojim posebnim političnim jezikom, demagogijo, svojevrstnim terorizmom in vulgarnimi metodami v mnogočem spominja na poznejši hitlerizem.

¹ G. Kolmer: *Parlament und Verfassung in Österreich* 5, Wien—Leipzig 1909, str. 13 (za 1891), V. Melik: *Volitve na Slovenskem*, Ljubljana 1965, str. 37 (za 1901).

Splošna značilnost volilnega razvoja v tem času je bila, da so izgubljale pristaje stare zmernejše stranke, krepile pa so se nove, radikalnejše. Najbolj jasno se je ta razvoj kazal pri Nemcih. Leta 1891 so šteli liberalci 109 poslancev, leta 1897 samo še 78 in leta 1901 63. Nacionalci in vsenemci pa so imeli leta 1891 17 poslancev, leta 1897 46, leta 1901 69.² Vedno večja politična diferenciacija se je pojavljala tudi pri drugih narodih, pri vsakem v nekoliko drugačni obliki in značilnostih. Leta 1897 so se poleg tega prvič pojavili v avstrijskem parlamentu tudi poslanci delavskega razreda, socialno-demokratske stranke, ki jih je bilo tedaj 15, leta 1901 pa 10; izvoljeni so bili obakrat samo v nemških, čeških in poljskih pokrajinah.

Te stranke in struje so se v parlamentu po socialnih, nazorskih, nacionalnih in drugih vidikih povezovala v klube. Klub je moral šteti najmanj pet poslancev. Pri nemških narodih se je kazala izrazita težnja povezovanja po nacionalnih vidikih, v klube, ki naj družijo vse poslance ene narodnosti ne glede na njihove nazorske in druge razlike; za take razlike so jim klubska pravila dostikrat dovoljevala svobodo glasovanja. Največji klubi v parlamentu iz leta 1891 so bili Združena nemška levica (klub nemških liberalcev s 109 člani), Hohenwartov konservativni klub (67 poslancev) in poljski klub (58 članov). V parlamentu iz leta 1897 Združene nemške levice in Hohenwartovega kluba ni bilo več, ker sta razpadla. Maja 1897 je štel češki klub 60, poljski 59 članov, tretji najmočnejši pa je bil klub nemških nacionalcev (Deutsche Volkspartei) z 41 člani. Podobno je bilo v parlamentu iz leta 1901: februarja tega leta je imel češki klub 62, poljski 61, DVP pa 48 članov.

Značilno za avstrijski parlament je bilo, da od vstopa čeških poslancev vanj (1879) ni poznal nobene trdne večine. Za časa Taaffeja je imel (sicer šibko) večino »železni obroč«, koalicija Poljakov, Čehov, Jugoslovancev, dela Romunov in nemških konservativcev; toda ta koalicija je izgubila večino na volitvah 1891, ker so mladočehi zmagali nad staročehi ter stopili v opozicijo proti vladi. Po padcu Taaffeja je nastala ob novi vladi kneza Alfreda Windischgrätzja (11. novembra 1893 — 19. junija 1895) svojevrstna nova koalicija socialno konservativnih strank, nasprotnic splošne volilne pravice: poljskega kluba, nemških liberalcev in Hohenwartovega kluba (z delom Slovencev). Koalicija je razpadla junija 1895 zaradi slovenskih vzporednic na celjski gimnaziji in z njo vred je padla tudi Windischgrätzova vlada. Po kratki začasni vladi grofa Kielmansegga (19. junija — 30. septembra 1895) je sledila vlada poljskega grofa Kazimirja Badenija (30. septembra 1895—30. novembra 1897), ki se ji je posrečilo, da je parlament sprejel njeno volilno reformo z uvedbo splošne kurije. Po volitvah marca 1897 je bila v določenem smislu obnovljena povezava strank iz Taaffejevih časov. Mladočehi so zaradi jezikovnih naredb podprli vlado, zanjo so bili tudi Poljaki, Jugoslovani in nemški konservativci. Badenijeva vlada ni padla v parlamentu, zrušil jo je odpor nemškega nacionalizma in delavske opozicije z velikimi nemiri na Dunaju. Nemški nacionalizem je ostal v ostri opoziciji tudi do naslednjih vlad barona Gautscha (30. novembra 1897 — 5. marca 1898) in grofa Thuna (5. marca 1898 — 2. oktobra 1899). Nato pa se je položaj spremenil: nastop vlade grofa Claryja so sprejeli Nemci kot svojo zmago, Čehi pa so prešli v opozicijo in z njimi tudi parlamentarna večina. Claryjeva (2. oktobra — 21. decembra 1899) in Wittekova vlada (21. decem-

² Podatke o strankah in klubih glej zlasti pri G. Kolmer: *Parlament und Verfassung in Österreich* 5. Wien—Leipzig 1909, str. 10—13 (za 1891), 6, prav tam 1910, str. 197 ss in 218 (za 1897), 8, prav tam 1914, str. 140 ss in 168 (za 1901).

bra 1899 — 18. januarja 1900) sta bili zelo kratkotrajni. Ko pa so se čehi z vso silo postavili tudi proti Körberjevi vladi (18. januarja 1900 — 31. decembra 1904), jim njihovi dotedanji zavezniki v parlamentarni večini niso več hoteli slediti in junija 1900 je ta večina iz leta 1897 razpadla. Körberjeva vlada ni imela stalne parlamentarne večine, naslanjala se je na »delovno večino«, kakršno je pač kdaj bilo mogoče dobiti, pri Poljaki, pri večini nemških strank in drugod.

V parlamentarnem boju se je pojavilo novo, prej domala neznano orožje: obstrukcija. Z obstrukcijo je skušala manjšina preprečiti ali otežiti večini sklepe, ki jih je imela za nedopustne, ali pa sploh onemogočiti parlamentu redno delo. Obstrukcionisti so izkoriščali vse določbe poslovnika: postavljali so neprestane, zahteve po tajnih sejah, po poimenskih glasovanjih, po desetminutnih odmorih pred vsakim glasovanjem, vlagali so neprestano nove nujne predloge in interpelacije itd. V obstrukcijo so spadali tudi dolgi govori (tako je nemški liberallec Lecher v noči 28./29. oktobra 1897 govoril celih 13 ur). Ne tako redko je obstrukcija posegla tudi po drugih metodah: vpitju, petju, ropotanju s pulti, piskanju s piščalkami, udarjanju s činelami, pa tudi pokrovmi in lonci, uporabi drugih instrumentov itd. Parkrat je prišlo tudi do pretepov. Nekaj obstrukcije je bilo že pred letom 1897 z mladočeške in nemške krščanskosocialne strani, prej neslutene višine je dosegla leta 1897 v boju proti Badenijevi vladi. Šuklje, ki je bil tedaj poslanec, je v spominih takole opisal takratno stanje v parlamentu: »Včasih je bil položaj tak, kakor da ste na skrajni periferiji velikega mesta, v zamazani beznici med pretepajočimi se podivjanimi pijanci, in zopet ste imeli občutek, kakor da vas je nemila usoda pahnila v blaznico med tolpo razgrajajočih umobolnikov in zopet ste se znašli v zbornični, skoraj prazni dvorani, katera tla so bila posuta z ostanki razbitih namiznih pokrovov in raztrganih tiskovin. V dvorani ni bilo skoraj nobenega poslanca, le tam zgoraj poleg skrajno izmučenega in izčrpanega predsednika je čepel kak zapisnikar, ki je s pojemajočim glasom čital neskončne interpelacije.«³ Obstrukcijo so uporabljali nemški liberalci in nacionalci še v naslednjih letih, od 1899 naprej pa je bila orožje mladočehov. Körberjeva vlada je stala na stališču »sporazumnega reševanja« nacionalnih vprašanj, kar je pomenilo, da brez pristanka nemških strank enakopravnost narodov ne bo dosežena. Dokler bo ta nacionalni veto nemške leveice veljal za osnovo vse uprave in zakonodaje, so rekli čehi, tega sistema ne priznamo in proti njemu nimamo drugega orožja kot prav tak veto, veto manjšine, veto obstrukcije.⁴ Ta obstrukcija, dasi nekajkrat izredno močna, ni bila stalna, ampak so jo od časa do časa omilili ali celo opustili.

Obstrukcija je onemogočila delo parlamenta. Proračun za leto 1897 je bil sprejet še v starem, leta 1891 izvoljenem parlamentu, od vseh naslednjih proračunov pa je bil v parlamentu prediskutiran in sprejet le še oni za leto 1902. Vlada si je na temelju 14. člena ustave pomagala z zasilnimi naredbami: takih je bilo v osmih letih 1897—1904 76.⁵ Ugled parlamenta je propadel. Da bi šle skozi parlamentarno obravnavo vsaj najnujnejše stvari, se je vlada neprestano pogajala s posameznimi klubi, bodisi zato, da bi opustili ali prekinili obstrukcijo, bodisi zato, da bi ne začeli z njo ali da bi ne načenjali problemov, ki bi spravili v obstrukcijo nasprotno stran. Noben načrt, ki bi uredil nacionalne probleme, ni mogel biti sprejet v parlamentu.

³ F. Šuklje: Iz mojih spominov, III. del, Ljubljana 1929, str. 5, 6.

⁴ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, XVII. Session, str. 22281, 22282 (Herold 20. novembra 1903).

⁵ R. Charvatz: Österreichs innere Geschichte von 1848 bis 1907 2, Leipzig 1909, str. 175.

Nemci so bili dovolj močni, da so preprečili vsakršno ureditev v smislu enakopravnosti narodov, nenemški poslanci pa so lahko preprečili zakonsko ureditev prednosti nemškega jezika. Prav tako ni imela večine ne klerikalna ne protiklerikalna stran zbornice. Včasih se je vladi posrečilo, da je s pogajanjem med strankami dosegla premirje za rešitev perečih gospodarskih vprašanj. Stranke so uravnale svoje glasovanje včasih načelno, včasih zaradi svojih zaveznikov, včasih iz takojmenovane »patriotske dolžnosti« in posredovanj iz »najvišjih krogov«, kar je bilo večinoma povezano z obljubami in koncesijami z vladne strani. »Z majhnimi darilci — eden dobi kako lokalno železnico, drugi Leopoldov red ali kaj takega — se za silo drži ta pokajoča in zibajoča se stavba pokoncu... Sedanja vlada se v bistvu nič ne loči od prejšnjih vlad, posebej še ne od vlade grofa Taaffeja... Danes živimo prav tako iz dneva v dan kakor smo tedaj.« Tako je označil Körberjevo vlado socialni demokrat Ellenbogen.⁶

Parlament si je volil svoje predsedstvo in različne odbore za čas trajanja sesije.⁷ Pri parlamentih 1873—1879, 1879—1885, 1885—1891 in 1891—1897 je bila sesija enaka volilnemu obdobju, trajala je torej vsakokrat od prve seje po volitvah do razpusta parlamenta po šestih letih. Sesija 1891—1897 je bila po vrsti enajsta (od 1861 naprej). Parlament 1897—1900 je imel v svoji kratki, toda burni zgodovini, kar pet sesij. To so bile: dvanaajsta (27. marca — 2. junija 1897), trinajsta (23. septembra — 29. decembra 1897), štirinajsta (21. marca — 24. julija 1898), petnajsta (26. septembra 1898 — 8. oktobra 1899) in šestnajsta (18. oktobra 1899 — 8. junija 1900). Parlament 1901—1907 je imel spet vseh šest let eno samo (sedemnajsto) sesijo.

Predsedstvo parlamenta je bilo v letih 1893—1897 sestavljeno iz predstavnikov največjih klubov: predsednik je bil nemški liberalec baron Johann Chlumecky (izvoljen 20. marca 1893), prvi podpredsednik nemški konservativni klerikalec dr. Theodor Kathrein (izvoljen 20. marca 1893), drugi podpredsednik Poljak vitez Dawid Abrahamowicz (izvoljen 25. novembra 1893). Predsedstvo 12. sesije je bilo v celoti iz večinske koalicije: predsednik dr. Theodor Kathrein, prvi podpredsednik vitez Dawid Abrahamowicz, drugi podpredsednik mladočeh dr. Karel Kramář (izvoljeni 6. aprila 1897). Isto predsedstvo je bilo ponovno izbrano v 13. sesiji (23. septembra 1897), toda Kathrein je oktobra odstopil in 12. novembra je bil za predsednika izvoljen Abrahamowicz, za prvega podpredsednika Kramář, za drugega pa nemški konservativni klerikalec dr. Victor von Fuchs. Padec Baderijeve vlade je pomenil tudi poraz tega parlamentarnega predsedstva in njegovega poskusa zloma obstrukcije opozicije. V 14. sesiji je bil 21. marca 1898 izvoljen za predsednika dr. Fuchs kot edini iz prejšnjega predsedstva, za prvega podpredsednika Slovenec dr. Andrej Ferjančič, za drugega pa Romun Lupul. Isto predsedstvo je bilo izvoljeno v 15. sesiji (26. septembra 1898). V 16. sesiji je bil sicer Fuchs znova izvoljen za predsednika (18. oktobra 1899), pri volitvah prvega podpredsednika pa se je zapletlo. Opozicija (levica) je zahtevala svojega zastopnika v predsedstvu, in to prav mesto prvega podpredsednika. Nastopila je tudi posebej proti Ferjančiču zaradi govora, ki ga je imel češkim študentom na Bledu. Pokazalo se je, da tudi večina (desnica) ne bo v celoti glasovala za Ferjančiča. Zlasti so nastopili proti njemu nemški klerikalci (Katholische Volkspartei); češ da je strupeno protiklerikalen. Tako je sam opustil kandidaturo.⁸ Pri volitvah je zma-

⁶ V op. 4 cit. Sten. Protokolle str. 9551, 9553 (27. februarja 1902).

⁷ Podatke o parlamentu, sesijah, predsedstvu, odborih itd. glej zlasti v indeksih k Stenographische Protokolle.

⁸ Slovenski narod 19, 20. oktobra 1899, Slovenec 21. oktobra 1899.

gal novi kandidat desnice Poljak dr. Pietak (20. oktobra 1899), za drugega podpredsednika pa je bil ponovno izvoljen Lupul. Zaradi odstopa obeh podpredsednikov (Pietak je postal minister) so bile 7. marca 1900 nove volitve. Za prvega podpredsednika je bil to pot res izvoljen predstavnik opozicije, član Deutsche Volkspartei Heinrich Prade, za drugega podpredsednika pa čeh dr. Jan Žáček. Po novih volitvah v parlament je bil za predsednika 17. sesije 8. februarja 1901 in dokončno 8. marca 1901 izvoljen grof Moritz Vetter von der Lillie, predstavnik najmanjše skupine v parlamentu, tako imenovane srednje stranke moravskega veleposestva, iz rodbine, ki je imela v svojih rokah svoje čase tudi gospostvo Laško. Le s tako izvolitvijo sta se lahko sporazumeli leвица in desnica.⁹ Za podpredsednika sta bila ponovno izvoljena Prade in Žáček. Pradeju je po njegovem odstopu sledil 18. oktobra 1901 August Kaiser iz iste stranke (Deutsche Volkspartei).

II

Slovenci so imeli v državnem zboru po volitvah leta 1891 14, po volitvah leta 1897 16, po volitvah leta 1901 pa 15 poslancev. Stalno v slovenskih rokah je bilo ves čas 12 mandatorov (3 v mestni, 9 v kmečki kuriji; po deželah 8 kranjskih, 3 štajerski in 1 goriški). Tem 12 mandatov so se pridružili še trije z uvedbo splošne kurije (po eden na Kranjskem, Štajerskem in Goriškem). Ostala poslanska mesta so prehajala iz ene nacionalne posesti v drugo: mandat tretjega volilnega kolegija v Trstu, ki je združeval volilce okolice in najmanj premožne volilce (4. volilnega razreda) v mestu, so imeli Slovenci v rokah do leta 1897, ko so ga osvojili Italijani. Izjemoma so imeli Slovenci v svojih rokah veleposestniški mandat na Goriškem v letih 1891—1897 ter en kmečki mandat na Koroškem v letih 1897—1900.

Splošna volilna pravica je našla večino slovenskih političnih organizacij v popolni nepriljubljenosti. Z izjemo klerikalne stranke na Kranjskem, ki je v devetdesetih letih mobilizirala malega človeka v boju proti liberalizmu, so slovenske politične organizacije imele interes le za bolj ali manj dobro situiranega kmeta. V takem patriarhalnem hierarhičnem okolju so znale uspešno organizirati volilni boj. Zdaj pa so dobili volilno pravico ljudje, ki so socialno konservativna vodstva slovenskega narodnega gibanja (liberalna ali klerikalna) gledala nanje navzdol z nerazumevanjem, če ne s prezirom in zaničevanjem, kot na ljudi, ki še hlač nimajo svojih.¹⁰ Nemški nacionalci in italijanski liberalci so računali na malega človeka in so se na volitve temeljito pripravili ter obilno uporabili demagoška gesla, propagando, vpliv in pritisk. Zato je bil volilni rezultat za Slovence negativen. Na Koroškem so Slovenci v kmečki kuriji dosegli 1897 svoj največji uspeh, ko je bil s pomočjo 8 nemških konservativnih volilnih mož izvoljen prvi slovenski državni poslanec. V velikovškem političnem okraju je bilo v kmečki kuriji 83 slovenskih volilnih mož proti 29 nemškim. V istem času pa je bilo v splošni kuriji ob 50 nemških in 10 socialističnih glasovih samo 40 slovenskih.¹¹ V Istri sta leta 1897 zmagala v kmečki kuriji oba kandidata hrvatsko-slovenske stranke, v splošni kuriji pa je zmagal italijanski kandidat. Leta 1901 je bilo še slabše: Italijani so zmagali znova v splošni kuriji in poleg tega tudi v zahodnoistrskem kmečkem okraju. Tako se je parlamentarno zastopstvo Istre, ki je bilo pred letom 1897 2 : 2, spremenilo na

⁹ V op. 2 cit. Kolmer 8, str. 151.

¹⁰ Mir 29. novembra 1900.

¹¹ V op. 1 cit. Volitve str. 242.

teh volitvah v 4 : 1 za Italijane. Slovenskega poraza v 3. volilnem kolegiju v Trstu 1897 in 1901 ne smemo šteti v to vrsto. Tu dotlej Nabergoj zaradi abstinence italijanske liberalne stranke ni imel resnega nasprotnika, zdaj pa je italijanska liberalna stranka prvič stopila v pravi volilni boj. Delež volilnih upravičencev mesta (kjer je bilo le malo slovenskih volilcev) je neprestano naraščal. Leta 1873 je bilo v okolici nad 2300 volilnih upravičencev, v mestu samo 1400. Leta 1901 jih je bilo v okolici slabih 2700, v mestu dobrih 2800. Iz obeh razlogov je imela slovenska stranka leta 1897 in 1901 v 3. kolegiju mnogo manj izgledov na uspeh kakor poprej.¹²

V enajstih letih 1893—1904 se je v državnem zboru za daljši ali krajši čas pojavilo 28 poslancev slovenskih političnih strank. Od teh jih je 5 sedelo v parlamentu ves čas: Viljem Pfeifer, od leta 1897 po stažu najstarejši slovenski poslanec, saj je bil v parlamentu vse od prvih direktnih volitev 1873, ko je začel svojo kariero kot mladoslovenec, zdaj pa je bil poslanec klerikalne stranke, Franc Povše, Franc Robič, dr. Andrej Ferjančič in dr. Anton Gregorčič. Od ostalih poslancev, ki so bili izvoljeni še pod Taaffejevo vlado, je Anton Globočnik odstopil 15. februarja 1896, Karel Klun je umrl 8. junija 1896, Ivan Nabergoj, Mihael Vošnjak in grof Karl Hohenwart so končali svojo parlamentarno pot 1897, Josip Kušar, grof Alfred Coronini in dr. Lavoslav Gregorec 1901. Franc Šuklje je odstopil, ko je postal dvorni svetnik in glavni direktor c. kr. založbe (tedaj so rekli »zaloge«) šolskih knjig na Dunaju (1894), vendar pa se je že v slabih treh letih (1897) vrnil v parlament. Znova ga je zapustil ob naslednjih splošnih volitvah 1900/1901, ko je prišel v spor z liberalno stranko, pa se znova vrnil vanj 10. septembra 1903, to pot kot poslanec Slovenske ljudske stranke. Od novih poslancev je začel svojo dunajsko kariero dr. Ivan Šušteršič 1896 (s prekinitvijo 1898—1900), dr. Ignacij Žitnik, Josip Pogačnik, Josip Žičkar, vitez Hugo Berks 1897, dr. Ivan Tavčar, dr. Miroslav Ploj, Ivan Plantan in Oskar Gabršček 1901. Ostali so bili poslanci samo nekaj časa: Franc Višnikar (1895—1897), Anton Koblar (1896—1897), Lambert Einspieler (1897—1900), dr. Janez Evangelist Krek (1897—1900), ki je bil šele pozneje dlje časa državni poslanec (1907—1917), Ivan Vencajz (1898—1903).

Od poslancev je bil najstarejši Hohenwart (rojen 1824), ki mu je bilo, ko je nehal biti poslanec (1897), 73 let. On in leto dni mlajši Globočnik (rojen 1825) sta bila iz generacije, ki je doživela revolucijo 1848 v svojih zgodnjih dvajsetih letih. Iz tridesetih let 19. stoletja so bili Nabergoj (1835), Mihael Vošnjak (1837), Kušar (1838) in Gregorec (1839). Največ poslancev je bilo rojenih v štiridesetih letih, to se pravi, da so v devetdesetih praznovali svojo petdesetletnico: Einspieler (1840), Berks, Klun in Robič (1841), Pfeifer (1842), Vencajz (1844), Povše (1845), Coronini in Žičkar (1846), Ferjančič in Višnikar (1848), Šuklje (1849). Mlajši so bili Tavčar (1851), Gregorčič (1852), Plantan (1853), Koblar (1854) in Žitnik (1857). Najmlajših je bilo pet poslancev, rojenih v šestdesetih letih, ki so v devetdesetih šele dosegli starost trideset let, potrebno v avstrijskih časih za izvolitev za poslanca: Gabršček in Ploj (1862), Šušteršič (1863), Krek (1865), Pogačnik iz Podnarta (1866), ki je bil s svojimi enaintridesetimi leti na volitvah 1897 naš najmlajši poslanec.

Po izobrazbi so bili med poslanci najbolj številni pravniki (sodniki, upravni uradniki, advokati, notarji), ki jih je bilo devet (Ferjančič, Globočnik, Hohenwart, Plantan, Ploj, Šušteršič, Tavčar, Vencajz, Višnikar), in

¹² V op. 1 cit. Volitve str. 249.

duhovniki, ki jih je bilo 8 (Einspieler, Gregorčič, Gregorčec, Klun, Koblar, Krek, žičkar, Žitnik). Profesorja sta bila dva (Robič, Šuklje), Vošnjak je bil tehnik, Povše kmetijski strokovnjak. Coronini in Berks sta bila graščaka. Kušar trgovec in industrialec, »posestniki« (kakor so takrat radi pisali) in lokalni veljaki so bili Oskar Gabršček v Tolminu, Nabergoj na Proseku pri Trstu, Pfeifer v Krškem, Pogačnik v Podnartu.

Kar se tiče pomembnejših funkcij v parlamentu, so jih imeli Slovenci do leta 1897 in po letu 1901 prav malo, precej več pa v času 1897—1900, ko so bili člani parlamentarne večine. Klun je bil od leta 1891 do smrti predsednik odbora, ki je imel razpravljati o predlogu poslanca Schwaba glede ureditve državnega računskega dvora. Povše je bil v 12. zasedanju (1897) ter v 15. in 16. zasedanju (1898—1900) predsednik narodnogospodarskega odbora. Berks je bil v 15., 16. in 17. zasedanju (1898 do smrti 1906) predsednik odbora za takse. Vencajz je bil v 16. zasedanju (1899—1900) predsednik zavarovalnega odbora. Najviše od slovenskih poslancev je segel Andrej Ferjančič, ki ga je sicer Šuklje, njegov nasprotnik še iz univerzitetnih let, zelo zlobno označil kot izbornega pevca a mizernega politika.¹³ Ferjančič je bil oktobra 1895 izvoljen za predsednika imunitetnega odbora in je bil to tudi v 12. in 13. zasedanju (1897). V naslednjih dveh zasedanjih je bil, kakor smo že omenili, prvi podpredsednik poslanske zbornice (1898—1899), v 16. in 17. zasedanju (1899—1907) pa predsednik justičnega odbora. Ferjančič je bil v našem obdobju nedvomno eden vodilnih slovenskih politikov; menda bi bil tudi postal minister, če mu tega ne bi bil preprečil Šušteršič.¹⁴

V delegacije so mogli pošiljati Slovenci redno samo po enega poslanca, zastopnika Kranjske. Le v letih 1891—1897, ko so imeli na Goriškem dva državnozbornska mandata, toliko kot Italijani, je bil izvoljen po sporazumu vsako drugo leto v delegacije kot zastopnik Goriške Slovenec, tako za leto 1894 Coronini, za leto 1896 Antón Gregorčič. Kranjski člani delegacij so bili: 1894 Klun, 1895 Hohenwart, 1896 Klun in po njegovi smrti Višnikar, 1897 Šušteršič, 1898 Pogačnik, 1899 Ferjančič, 1900 Vencajz, 1901—1904 pa štirikrat zaporedoma Šušteršič. Šušteršič se je začel na Dunaju med poslanci zelo hitro uveljavljati; vendar pa spada v ta leta tudi poraz, ki ga je doživel z afero »Dr. žlindra« v parlamentu 1. maja 1901.¹⁵ Njegov takratni nastop so že označili kot »pogrebni govor, ki si ga je sam govoril«.¹⁶ Njegov ugled je bil zelo omajan in se ni prav hitro popravił.

III

Po volitvah leta 1891 je bil Hohenwartov klub obnovljen pod imenom »konservativni klub« in je povezoval večino nemških konservativnih klerikalcev, Slovence, Hrvate, del bukovinskih Romunov in konservativno češko veleposestvo. Od slovenskih poslancev je postal Šuklje član vodstva kluba. Vendar klub ni imel več svoje nekdanje trdnosti. Od Hrvatov vanj sploh ni vstopil istrski poslanec Laginja, potem pa so ga zapustili tudi drugi pravaši: Spinčič iz Istre, Biankini, Dapar in Perić iz Dalmacije. Ti in Laginja so se povezali z mladočehi in ustanovili svoj »klub neodvisnih hrvatskih in slovenskih poslancev«. Med njimi sicer ni bilo nobenega Slovenca, v proglasu volilcem, ki so ga izdali 15. decembra 1892, pa so razložili,

¹³ F. Šuklje: Iz mojih spominov, II. del, Ljubljana 1929, str. 70; III. del, str. 18.

¹⁴ V op. 4 cit. Sten. Protokolle str. 3078 (1. maja 1901).

¹⁵ F. Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928, str. 76 napačno 1902.

¹⁶ V op. 4 cit. Sten. Protokolle str. 3075 (1. maja 1901).

da so si nadeli »tudi ime slovenskih zastopnikov, ne samo zato, ker je nekateré izmed nas izvolil tudi oni del našega naroda, ki se pripoznava k imenu slovenskemu, ampak tudi zato: da pokažemo, da težimo po onem jedinstvu Hrvatov in Slovencev, koje jedinstvo se naglašá med njimi ob tolikih prilikah in toli pogosto; da dokažemo, kako da slovensko ime in vsi sladki spomini, ki so navezani nanj od davnih časov, nahajajo in bodo vsekdar nahajali dostojno mesto in spoštovanje tudi med onimi, koji so prepričani, dá je najbolji način za stalno in trajno obrambo naše narodnosti in za pravi napredek v vseh strokah javnega življenja jedino v tem, da se v okviru monarhijske Habsburgov zjedinijo vse slovensko-hrvatske dežele na temelju zgodovinskega prava kraljestva hrvatskega, prirodnih zakonov in narodne volje. Kot imeniten korak za to bi smatrali že to, da se slovenske dežele združijo v jedno politiško-administrativno skupino, Slovenijo, ki je bila do nedavna jaseň ideal vsem slovenskim zastopnikom in za kojoj so se izrekli Slovenci čestokrat in ob različnih prilikah.«¹⁷

Slovenški poslanci so ostali v konservativnem klubu do konca Taaffejeve vlade. Sestava vlade kneza Windischgrätza 11. novembra 1893 kot koalicijske Poljakov, nemških liberalcev in Hohenwartovega kluba je Slovence in Hrvate v Hohenwartovem klubu precej razburila, še posebej zato, ker so jih pri sestavi koalicije popolnoma ignorirali.¹⁸ Poleg tega je bilo v programski izjavi koalicijske vlade rečeno, naj, dokler ne pride do volilne reforme, »počivajo vsa druga velika politična vprašanja«, pod temi pa je bilo seveda razumeti tudi narodnostno enakopravnost. Na posvetu slovenskih in hrvaških članov Hohenwartovega kluba 23. novembra 1893 je izstopilo iz kluba šest slovenskih poslancev (Coronini, Ferjančič, Gregorčič, Gregorčec, Kušar, Nabergoj) in zadnji štirje Hrvati (Klaić, Borčić, Bulat, Šupuk). Ustanovili so klub hrvatskih in slovenskih poslancev s Klaićem kot predsednikom, Ferjančičem kot podpredsednikom in Gregorčičem kot tajnikom.²⁰ Sedem slovenskih poslancev je na Klunov in Šukljetov predlog sklenilo začasno ostati v Hohenwartovem klubu (Globočnik, Klun, Pfeifer, Povše, Robič, Šuklje, Vošnjak). Seja kluba, ki je pozneje ta dan zavzemal stališče do nove vlade, je bila precej burna in opozicija proti Hohenwartu precejšnja. Hohenwart je grozil, da bo odložil mandat in se umaknil iz političnega življenja, zlasti še, če bo še kdo izstopil iz kluba. Po dolgi debati sta bili sprejeti Dipaulijeva in Šukljetova resolucija: Dipaulijeva, da klub vztraja na vseh svojih verskih, političnih, nacionalnih in gospodarskih načelih in da je samo v tem smislu pripravljen podpirati vlado; Šukljetova, da klub neomajno vztraja na ustavno zagotovljeni enakopravnosti vseh avstrijskih narodov in da je odločen storiti vse, da se bo ta temeljna ustavna pravica uveljavila.²¹

Prijatelj je imenoval koalicijo nenaravno, monstrozno in nemoralno²² — taka je bila seveda samo, če jo gledamo z očmi »nepomirljivih« svetovnonazorskih nasprotij med liberalci in klerikalci. Če pa upoštevamo predvsem razredna in socialna nasprotja, ta koalicija ni bila prav nič nenaravna. »Odpor proti ekstremnim in radikalnim stremljenjem na političnem,

¹⁷ D. Kermavner: Slovenska politika v letih 1879 do 1895, Ljubljana 1966, str. 207, 218; V. Bratulić: Političke stranke u Istri za vrijeme narodnog preporoda, v zborniku Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, Zagreb 1969, str. 309; Češi a Jihoslované v minulosti, Praha 1975, str. 496.

¹⁸ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, XI. Session, str. 11670.

¹⁹ V op. 2 cit. Kolmer 5, str. 360.

²⁰ Slovenski narod 25. novembra 1893.

²¹ Šuklje: Iz mojih spominov II, str. 70; Kolmer 5, str. 364; v op. 18 cit. Sten. Protokolle str. 12186; Slovenski narod 25. novembra 1893.

²² I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba, seš. II in III, Ljubljana 1914, str. 529, 530.

nacionalnem in socialnem področju» se je zdel ministrskemu predsedniku knezu Windischgrätzu etični moment koalicije,²³ opozicijski mladočeški poslanec Gustav Eim pa je videl v nji prav zaradi tega stagnacijo in kontra-revolucijo.²⁴

Med slovenskimi poslanci so vsi primorski zapustili Hohenwartov klub in koalicijo, prav tako kot vsi hrvaški poslanci iz Istre in Dalmacije. Med kranjskimi in štajerskimi poslanci je večina (dobri dve tretjini) ostala v klubu in v koaliciji. Diferenciacija ni bila nazorska. Tako v enem kot drugem taboru so bili duhovniki (Gregorčič, Gregorčec med disidenti, Klun med hohenwartovci) in liberalci (Ferjančič, Kušar, Nabergoj med disidenti, Šuklje, Vošnjak med hohenwartovci). Za koalicijo se je opredelil Slovenec, proti njej pa, Slovenski narod, pa tudi liberalni shod zaupnikov 29. novembra 1894.²⁵ Gotovo je bila koalicija vabljiva za vse, ki so se bali socialnih sprememb. Tak je bil nedvomno Šuklje. Toda mnogih naših katoliških konservativcev širjenje volilne pravice ni prav nič motilo. Glede tega so bili njihovi pogledi povsem drugačni od pogledov češkega ali poljskega plemstva ali plemstva Hohenwartovega kova. Videli so, kako bi s Taaffejevo volilno reformo lahko padla premoč nemške liberalne stranke, kar so želeli iz nazorskih in narodnostnih razlogov. Načelno jih je razburila koalicija s to glavno nazorsko in narodno nasprotnico. Marsikomu iz obeh naših nazorskih taborov se je zdela že prej ali pozneje naslonitev na Hohenwarta škodljiva za slovenske narodnostne težnje, posebno onim, ki so sodili, da bi se bilo treba bolj opreti na mladočehe, ki so bili v opoziciji tako proti Taaffeju kot proti koaliciji.

Od naših poslancev je najhuje napadel Hohenwarta v parlamentu štajerski duhovnik Gregorčec. »Z velikim upanjem,« je dejal, »smo vsaj v začetku sledili našemu voditelju, zaradi njegovih nedvomno velikih zaslug za konservativno in narodno stvar v sedemdesetih letih. Toda kmalu se je to zaupanje umaknilo naraščajočemu nezaupanju in je zdaj popolnoma ugasnilo. Izkazalo se je, da je bil krivi Mozes. Mislili smo, da nas bo popeljal v obljubljeno deželo enakopravnosti, namesto tega pa nas je vodil 14 let po taaffejevski puščavi, polni obljub in neupoštevanih spomenic. Nazadnje nas je pripeljal nazaj v Egipt, to se pravi, pod nemško liberalno vlado.« Gregorčec je menil, da je Hohenwart zadal Taaffejevi vladi smrtni udarec, toda ne v svojo korist, ampak v korist nemških liberalcev, pred katerimi je kapituliral. Izstop iz konservativnega kluba se mu je zdel nujen, če »smo hoteli ostati zvesti našemu narodno-konservativnemu programu in našim političnim, cerkvenim in gospodarskim načelom ... ko smo slišali novi vladni program s popolnim ignoriranjem nacionalne enakopravnosti«. Koalicijo z liberalizmom je smatral Gregorčec za škodljivo konservativni stvari.²⁶

26. novembra 1893 so dali vsi iz Hohenwartovega kluba izstopivši slovenski in hrvaški poslanci izjavo, da se bodo potegovali za združenje vseh slovanskih zastopnikov izven koalicije (pod temi je bilo seveda razumeti predvsem mladočehe) in da bodo pazljivo sledili vladnemu delovanju ter po njem uravnavali svoje stališče. To je bila zelo previdna izjava. Govorila je sicer o tem, da izstopajo njeni podpisniki iz vladne večine, ni pa rekla, da prehajajo v opozicijo.²⁷ 30. novembra so imeli mladočehi ter klub neodvisnih hrvaških in slovenskih poslancev ter klub hrvaških in slovenskih

²³ V op. 18 cit. Sten. Protokolle str. 12984.

²⁴ Kolmer 5, str. 497.

²⁵ Slovenski narod 1. decembra 1894.

²⁶ V op. 18 cit. Sten. Protokolle str. 12193, 12197.

²⁷ Slovenski narod 28. novembra 1893.

poslancev skupen posvet, po katerem so sporočili, da so se sporazumeli o nujnosti ustanovitve slovanske koalicije na podlagi enakopravnosti in zastopanja skupnih interesov ter o potrebi takojšnje ustanovitve skupnega izvršilnega odbora.²⁸ Ta slovanska koalicija (rekli so ji tudi slovanska protikoalicija) je zajela 60 poslancev, vendar ni pomenila trdne povezave. Dostikrat se je kazala v skupnih nastopih, dostikrat pa skupnega nastopanja ni bilo. Pri volitvah drugega podpredsednika poslanske zbornice 25. novembra 1893 so mladočehi glasovali za Klaića proti kandidatu vladne koalicije Poljaku Abrahamowiczu, ki je zmagal s 185 proti 55 glasovom.²⁹ Pri obravnavanju zakona o domobranstvu je vsa slovanska protikoalicija (kakor tudi nemški krščanski socialci in dunajski demokrati) 30. novembra glasovala proti prehodu v nadrobno debato.³⁰ 14. decembra so vsi ti glasovali proti izjemnemu stanju na češkem, pa tudi slovenski člani Hohenwartovega kluba niso glasovali za izjemno stanje, ampak se glasovanja niso udeležili, medtem ko so Hohenwart, nemški konservativci in češki konservativni veleposestniki izjemno stanje podprli.³¹ Dosti je bilo medsebojnega podpisovanja interpelacij med mladočehi in obema hrvatsko-slovenskima kluboma, pa tudi nemškimi krščanskimi socialci. Toda povezava hrvatsko-slovenskega kluba z mladočehi ni bila popolna. Že 15. decembra so mladočehi in pravaši (klub neodvisnih hrvatskih in slovenskih poslancev) glasovali proti finančnemu provizoriju, hrvatsko-slovenski klub pa zanj in Ferjančič je v njegovem imenu izjavil, da ni izključeno, da si bo vlada naše razmere ogledala in jih sanirala. Poudarjal je, da so nazori Slovencev, ki so ostali v koaliciji, povsem enaki nazorom disidentov, da »nas je ločila samo različna taktika«.³² Leto dni pozneje, v novembru 1894, je Ferjančič zavračal očitke iz slovenske javnosti, da slovenski poslanci niso v zvezi z mladočehi. Rekel je, da zveza obstoji, da se imenuje slovanska protikoalicija, da ima tudi svoj izvršilni odbor, da pa seveda slovenski poslanci niso v taki opoziciji kot mladočehi: »mi smo opozicija na prosto roko«.³³

Slovenci, ki so ostali v Hohenwartovem klubu, so vezali svojo podporo vladi in obstanek v klubu na uvedbo slovensko-nemških paralelk v nižjih razredih celjske gimnazije, ki jim jih je bila zagotovila že Taaffejeva vlada, za njo pa tudi Windischgrätzova. To je bila tista koncesija, ki je držala slovenske poslance v Hohenwartovem klubu in v koaliciji, pa zbujala vsaj v delu javnosti tudi ugodno mnenje o njihovi taktiki. Razna glasovanja slovenskih poslancev, ravnanja onih v koaliciji in onih izven nje, so bila v veliki meri odvisna od izgledeov na uresničenje celjskih paralelk. Stvar se je namreč zapletla. S strani nemških nacionalistov se je začela proti tem paralelkam strahotna gonja, češ da bi bile uvod v popolno slovenizacijo spodnje štajerske, v uničenje nemškega mesta Celja, v uničenje nemških jezikovnih in kulturnih otokov, da so zoper voljo štajerske dežele in zoper voljo celjske občine, da bi bilo z njimi kršeno načelo, ki ga je sprejela koalicija, da se ne sme načenjati velikih političnih vprašanj.³⁴ Nemci so ponujali Slovincem kako drugo lokacijo (v savinjskih trgih, v Ljutomeru in drugod), vendar so Slovenci vztrajali na Celju.

11. junija 1895 je proračunski odbor parlamenta sprejel »celjsko postavko« z 19 proti 15 glasovom. Par dni zatem (17. junija) je združena nem-

²⁸ Kolmer 5, str. 364; Češi a Jihoslované str. 502.

²⁹ Kolmer 5, str. 26.

³⁰ V op. 18 cit. Sten. Protokolle str. 11670, 11682.

³¹ Prav tam str. 12151; Češi a Jihoslované str. 503.

³² Prav tam str. 12191.

³³ Slovenski narod 30. novembra 1894.

³⁴ V op. 18 cit. Sten. Protokolle str. 12825, 20311 itd.

ška levica izstopila iz koalicije in vlada je morala odstopiti. Pred plenum poslanske zbornice so prišle celjske paralelke naslednji mesec (že pod novo Kielmanseggovo vlado) in bile 10. julija odobrene s 173 : 143 glasovi. Proti slovenskim paralelkam so glasovali (tako v proračunskem odboru kot v parlamentu) nemški liberalci, nacionalci in demokrati, pa tudi krščanski socialci, zanje pa slovanski poslanci (med njimi tako Poljaki, ki so bili v koaliciji, kot Čehi, ki so bili v opoziciji) in nemški konservativci. Med nemškimi konservativci je poudarjal Dipauli, da njihovo stališče ni ne slovansko ne nemško ampak čisto enostavno avstrijsko.³⁵ Konservativec Kaltenegger pa je dejal, da »ne bo Celje škodovalo nemštvu, ampak bo nemška nacionalistična gonja okrog Celja spravila nemštvo v res strahoten položaj.«³⁶ Posebej proti temu štajerskemu poslancu se je dvignil ves bes nemških nacionalistov, ki so prekinjali njegov govor in ga zmerjali z narodnim izdajalcem. Vprašanje celjskih paralelek se je pojavljalo v parlamentu pri proračunskih debatah tudi še v naslednjih letih, tako 28. februarja 1896; 4. januarja 1897 in 21. marca 1902.

Glasovanje nemških krščanskih socialcev glede slovenskih celjskih paralelek je bil tudi delen razlog za to, da jih je Klun v svojem govoru 11. julija 1895 napadel. Rekel je, da slovenski katoliki obžalujejo taktiko nemških krščanskih socialcev tako zaradi njihovih narodnostnih teženj kot zaradi njihove politike glede verske šole. Sedaj vemo, je dejal, kako naj sodimo o krščanskih socialcih in na jasnem bodo tudi naši ožji rojaki, ki se z mladeniškim ognjem navdušujejo za krščansko socialno gibanje, od katerega pričakujejo oprostitev od židovskega vpliva, narodno svobodo in razvoj katoliškega življenja.³⁷

Ko je prišel 8. novembra 1895 na dnevni red nujni predlog, ki je pozival vlado, naj razjasni, zakaj ni potrdila izvolitve krščanskosocialnega voditelja Luegerja za dunajskega župana, so za nujnost glasovali krščanski socialci, nemški demokrati in nacionalci, mladočehi, od Hrvatov Biankini, od Slovencev pa nihče. Večina poslancev je glasovala proti nujnosti (118 : 64), vendar pa od slovenskih poslancev samo Hohenwart, Klun in Robič. Pol leta pozneje pa je Gregorčec med svojim govorom o volilni reformi dejal, da bi bilo modro Luegerja potrditi za župana, ko je bil že tolikokrat izvoljen.³⁸ Tako so se kazali med slovenskimi poslanci različni odnosi do nemškega krščansko socialnega gibanja.

IV

Eno najvažnejših vprašanj v parlamentu je bila volilna reforma. Potem ko so vrgli Taaffejevo vlado zaradi preširokega razširjenja volilne pravice, je morala vladna koalicija v svojem programu 23. novembra 1893 obljubiti »kot svojo prvo in najvažnejšo politično nalogo« obsežno volilno reformo, izvedeno v soglasju s strankami koalicije. Reforma naj bi ohranila zastopstvo interesov (sistem kurij), obenem pa bistveno razširila volilno pravico, zlasti na delavce. Obljubljen je bila tudi revizija razdelitve na volilne okraje.³⁹

Zanimive, precej konservativne poglede na volilno pravico je imel Šuklje. Srednji stan se mu je zdel kulturotvoren, proletariat pa ne. Splošna in

³⁵ Prav tam str. 20319.

³⁶ Prav tam str. 20299.

³⁷ Slovenec 17. julija 1895.

³⁸ V op. 18 cit. Sten. Protokolle str. 24353.

³⁹ Kolmer 5, str. 360.

enaka volilna pravica bi potemtakem prinesla v deželah, kjer je srednji stan prešibek (tudi v nekaterih alpskih deželah, kakor je dejal), »prav kuriozne rezultate«, pa tudi načelno bi pomenila preveliko nivelizacijo. Slovencev bi sicer ne prizadela, ker bi prišli v parlament okrepljeni. Sicer pa je menil, da je kapitalizem v dekadenci, v propadanju, da si čas želi nekaj novega in da tega razvoja ni mogoče preprečiti. Še malo, pa bodo morebiti nacionalna in državnopravna vprašanja postala nepomembna, glavno pa bo vprašanje lastnine. Vsi bi si morali po šukljevem mnenju prizadevati, da bo prišlo do tega razvoja na miren način s preudarno reformo, ne pa s katastrofo, ki bi po nasilju prekosila vse, kar se je kulturnemu svetu pripetilo od hunskih vpadov naprej. V tem smislu je pozival šuklje stranke koalicije, naj se sporazumejo in naj se ne razburjajo neprestano zaradi narodnostnih malenkosti kot sta okrajni šolski inšpektor v Brežicah in celjska nižja gimnazija, ki prav nič ne ogrožata nemškega posestnega stanja. Šuklje je nasprotoval prvemu načrtu koalicijske vlade, ki je hotel ustvariti splošno kurijo s 43 mandati za tiste, ki so bili dotlej brez volilne pravice (po sprejeti volilni reformi so volili v splošni kuriji vsi, tisti, ki so bili prej brez volilne pravice, in tisti, ki so jo že imeli v dotedanjih kurijah). Šukljetu se je zdelo, da bi vladni načrt preveč ločil posedujoče od neposedujočih, da bi organiziral neposedujoče v boj proti posedujočim in v njih preveč razvil razredno zavest. Bolj je bil šukljetu (zlasti načelno) všeč Hohenwartov načrt volilne reforme, po katerem bi imel parlament kot dotlej 353 poslancev: 115 bi jih volili veleposestniki, trgovske in obrtne zbornice, 158 deželni zbori, 80 pa »ljudstvo« s široko, vendar ne splošno volilno pravico.⁴⁰

Z volilno reformo za časa vlade koalicije ni bilo nič. Uspela je šele za časa Badenijeve vlade. O predlogu Badenijeve vlade je spregovoril v imenu konservativnega Hohenwartovega kluba 20. februarja 1896 grof Falkenhayn, ki je dejal, da bi konservativci sicer rajši imeli volilno reformo na konservativnih načelih, ki bi uvedla zastopstvo posameznih slojev (Berufsstände) in vrnila volilno pravico deželnim zborom. Ker tega ni mogoče doseči, pozdravljajo konservativci vladni predlog, ker pušča dosedanje nedotaknjeno in daje možnost poznejše reforme novega po konservativnih načelih.⁴¹ Dva meseca pozneje je menil Falkenhayn, da so volilni redi lahko kakršni koli, da pa brez povratka k Bogu ne bodo prinesli koraka naprej v civilizaciji.⁴² Slovenski poslanci, ki so bili zapustili Hohenwartov klub, z vladnim predlogom sicer niso bili zadovoljni, vendar niso bili proti prehodu v nadrobno razpravo. Gregorčec je imel za pozitivno, da bo z reformo volilna pravica razširjena, da bo peta kurija »preskrbela načelu splošne volilne pravice vstop v avstrijsko zakonodajo in ustavo«, da bo s tem nastala razpoka v načelu zastopstva interesov in da se bo v novem državnem zboru mogoče uspešneje bojevati proti temu »najkrivičnejšemu« volilnemu sistemu, sistemu zastopstva interesov.⁴³

23. aprila 1896 je bilo po splošni razpravi poimensko glasovanje o tem, ali naj bo predmet razprave vladni predlog, ki ga je sprejela večina ustavnega odbora, ali mladočeški predlog, zgrajen na načelu splošne, direktne in enake volilne pravice. Mladočeški predlog je bil odklonjen s 173 : 61 glasovom. Zanj so glasovali mladočeši, nemški demokrati, krščanski socialci in del nacionalcev, od Slovencev Koblar, od istrskih Hrvatov Spinčić, od dalmatinskih Perić. Treba pa je povedati, da so proti mlado-

⁴⁰ V op. 18 cit. Sten. Protokolle str. 12822, 12823, 12824.

⁴¹ Prav tam str. 22646, 22647.

⁴² Prav tam str. 24330—24336.

⁴³ Prav tam str. 24354.

češkemu predlogu glasovali od Slovencev samo Klun, Robič in Višnikar — ostali slovenski poslanci se tega glasovanja niso udeležili.

Med podrobno razpravo so postavili slovenski poslanci več predlogov. Tako je skušal Klun za en mandat zvišati število kranjskih poslancev, vendar je glasovalo za njegov predlog le 99 poslancev.⁴⁴ Za predlog manjšine, da se takoj uvedejo direktne volitve v kmečki in splošni kuriji, so bili mladočehi, nemški demokrati, krščanski socialci in velik del nacionalcev in liberalcev, ni pa glasoval zanj noben slovenski poslanec. Proti predlogu so bili zelo odločno Poljaki, nemški konservativci, Italijani, pa tudi 9 Slovencev (Coronini, Ferjančič, Gregorčič, Gregorčec, Klun, Kušar, Pfeifer, Povše, Robič). Predlog manjšine je bil zavržen s 139 : 121 glasovi. Izpreminjevalni predlogi so bili domala vsi odklonjeni. Za nekatere bi bilo prav zanimivo vedeti, kako so se do njih zadržali slovenski poslanci, vendar tega večinoma ni mogoče ugotoviti. 7. maja 1896 je bila celotna volilna reforma z veliko večino (234 : 19) sprejeta v tretjem branju. Od Slovencev ni bil nihče proti, toda glasovali so zanj samo trije (Coronini, Gregorčič, Nabergoj), ostalih ni bilo v zbornici.⁴⁵

V.

Badenijevo vlado sta s simpatijo (čeprav ne povsem brezpogojno) sprejela oba slovenska tabora. Hohenwart je v imenu svojega kluba izjavil, da pozdravlja »program močne, cilja si sveste vlade, ki nam je morda prav zdaj bolj potrebna kot v prejšnjih časih in ki si jo tudi prebivalstvo nujno želi.« Ferjančič je našteval nekatere slovenske želje in izjavil, »da nas je program zadovoljil.«⁴⁶

Proti koncu leta 1896 so slovenski in hrvaški slovenski poslanci, vse do takrat razdeljeni na tri klube, sklenili, da se bodo po volitvah v novem državnem zboru združili v enem samem skupnem klubu.⁴⁷ Pri pogajanjih so bili nekateri za ime »jugoslovanski klub«, nekateri za ime »slovanski katoliški klub«. Nazadnje je bil 1. aprila 1897 ustanovljen klub z imenom »Slovanska krščanska narodna zveza« ali krajše »Slovanska krščanska zveza« (Slawischchristlicher Verband), ki je združeval vseh 16 slovenskih (liberalnih in klerikalnih) poslancev in vseh 11 hrvaških iz Istre (2) in Dalmacije (9). Klubu se je pridružilo še 7 Poljakom prijaznih »zmernih« Rusinov in en češki (klerikalen) poslanec. Na ta način je dobil klub 35 članov in je bil ob razdrobljenosti parlamenta četrti klub po velikosti (za češkim, poljskim in Deutsche Volkspartei). Klubu so bili izbrani trije predsedniki: dalmatinski Hrvat dr. Kajetan Bulat, Slovenec dr. Ivan Šušteršič in Rusin Aleksander Bärvinški.⁴⁸

Iz kluba je iz užaljenosti izstopil Šuklje. Kot vzrok navaja sam v spominih izvolitve žitnika v železniški odsek (ko je bil prej dolga leta član on), vendar je bil po indeksu stenografskih protokolov član železniškega odbora leta 1897 še vedno Šuklje, ne pa žitnik. »Divjaki« (poslanci izven klubov) so, da bi lahko sodelovali pri razdeljevanju mest v odborih na posamezne klube, organizirali posebno svobodno združbo poslancev izven klubov (Freie Vereinigung der Klublosen), ki sta jo vodila Šuklje in bukovinski poslanec Stéfanowicz. Šuklje se je po burnih novembrskih dneh boja proti Badeniju vrnil v slovansko krščansko zvezo.⁴⁹

⁴⁴ Prav tam str. 24405, 24428.

⁴⁵ Prav tam str. 24726.

⁴⁶ Prav tam str. 20163, 20171.

⁴⁷ Slovenski narod 28. novembra 1896.

⁴⁸ Kolmer 6, str. 198; Šuklje 2, str. 135; v op. 22 cit. Prijatelj: Kersnik, str. 561; Erjavec (op. 15) str. 65; R. Malli: Die steirischen Abgeordneten im österreichischen Reichsrat 1897—1901, Graz 1973, str. 38.

⁴⁹ Šuklje 2, str. 136, 137 in 3, 12; Kolmer 6, str. 258.

Slovanska krščanska narodna zveza se je še aprila 1897 povezala s šestimi drugimi klubi — poljskim, češkim, klubom češkega konservativnega veleposestva, klubom centra (ki je družil šest najbolj konservativnih Nemcev pod vodstvom grofa Falkenhayna — »šest mumij iz centra«, kakor jih je imenoval Steinwender), klubom katoliške ljudske stranke (nemških konservativnih katolikov) in romunskim klubom — v novo zvezo desnice s skupno parlamentarno komisijo in izvršilnim komitejem, ki ga je vodil Poljak Jaworski. Ta desnica je imela v parlamentu večino (215 od 425 poslancev) in je v mnogočem pomenila, kakor smo že rekli, obnovo desnice, ki je svoje čase podpirala Taaffejevo vlado.⁵⁰

Badenijeva vlada se je znašla aprila 1897 v parlamentu pred dvojno opozicijo. Prva je bila opozicija socialnih demokratov in Ukrajincev zaradi nasilij pri volitvah v Galiciji: ta opozicija je očitala vladi, da ima krvave roke, parlament pa so vabili, naj pokaže, da je močnejši od vlade.⁵¹ Druga po nastanku je bila opozicija nemških liberalcev in nacionalcev proti jezikovnim naredbam za Češko in Moravsko, ki jih je vlada izdala, da bi imela češko podporo v parlamentu.

Prvi odmev jezikovnih naredb v parlamentu je bila slovenska interpelacija, datirana in prebrana 7. aprila 1897. Njeni nosilci so bili Žičkar, Coronini, Ferjančič in Einspieler (torej po eden za vsako deželo — Štajersko, Primorsko, Kranjsko in Koroško), podpisali pa so jo še drugi člani Slovanske krščanske narodne zveze (Hrvati, Ukrajinci in Čeh Stojan). V interpelaciji je bilo rečeno: »Ker so Slovenci v delih dežel, ki v njih bivajo, skoraj docela brez jezikovne enakopravnosti pri upravnih in sodnih oblasteh kljub jasnim določbam državnega temeljnega zakona, postavljajo podpisani na c. kr. celotno ministrstvo vprašanje: kdaj misli to za Kranjsko, Štajersko, Koroško, Trst, Istro in Goriško z Gradiščansko izdati podobno jezikovno naredbo kakor je bila izdana 5. aprila letos za Češko?«⁵²

Dva dni pozneje so prišli na dnevni red nujni predlogi vsenemcev, liberalnih Nemcev in Deutsche Volkspartei proti jezikovnim naredbam. Začela se je vojna proti vladi in kmalu tudi proti predsedstvu parlamenta, ki je bilo izvoljeno iz zbornične večine. Ta vojna je postajala od dne do dne hujša, v maju je prešla na predloge za obtožbo vlade in na obstrukcijo. Nemci so naglašali, da je »nemško ljudstvo v Avstriji ustvarilo to državo«, da je z nemško močjo nastalo vse, kar je tu kulturnega in izobraženega, da se morajo slovanski narodi in narodiči samo svojem nemškemu učitelju zahvaliti, da so se počasi priključili zahodnoevropski kulturi, kajti čehi ne bi nikdar mogli ustvariti kulture, še manj pa Slovenci. Govorili so o grozeči slavizaciji, o nevarnosti, da bi do podobnega nesmisla prišlo tudi v Sloveniji.⁵³ Bili so strahotno ogorčeni, da bi se morali kulturni Nemci učiti češkega jezika. Parlamentarna večina je bila sicer dovolj močna, da je zavrnila vsak predlog opozicije, ni pa bila kos obstrukciji. Čim je hotelo predsedstvo ukreniti kaj zoper obstrukcijo, so se takoj začele pritožbe zoper kršenje poslovnika in pravic parlamenta. Tudi izdajo jezikovnih naredb se je dalo razumeti kot kršenje pravic parlamenta, češ da bi bilo treba jezikovno vprašanje rešiti z zakonom, sprejetim v parlamentu, ne pa z navadno vladno naredbo.

Socialni demokrati se niso pridružili nemškemu ogorčenju nad jezikovnimi naredbami. Glede njih je poljski socialist Daszynski dejal le, da je

⁵⁰ Kolmer 6, str. 208.

⁵¹ Stenographische Protokolle ... XII. Session, str. 140, 175.

⁵² Prav tam str. 132.

⁵³ Prav tam str. 243 (Wolf), 257 (Steinwender), 297 (Hochenburger).

vlada z njimi dokazala, da zaničuje pravice parlamenta, da je odnos med obema največjima narodoma zdaj zastrupljen in nacionalni sporazum za dokajšen čas otežkočen.⁵⁴ Toda socialni demokrati so bili proti vladi že načelno kot socialisti, še posebej pa zaradi njenega volilnega terorja v Galiciji. Pridruževali so se torej obtožbam vlade, toda iz drugih razlogov. »Če greste v boj proti tajnemu odloku, v boj proti zatiranju svobode zborovanja, govora in tiska, nas boste vedno našli tam, kjer je boj najostrejši«, je dejal socialist Kozakiewicz.⁵⁵

25. novembra 1897 si je večina skušala pomagati z na hitro sprejetim predlogom grofa Falkenhayna, ki naj bi onemogočil obstrukcijo z izključevanjem od sej in posebnimi redarji. Ta predlog je podpisalo 62 poslancev desnice, med njimi tudi 15 Slovencev — torej vsi slovenski poslanci razen Kušarja.⁵⁶ Ta sklep je pomenil v očeh vse opozicije in dobršnega dela javnega mnjenja atentat na parlamentarno svobodo. Obstrukcija je dosegla višek, socialni demokrati so stopili v ospredje, prišlo je do strahotnih prizorov v parlamentu, do velikih demonstracij in nemirov na Dunaju in do padca Badenijeve vlade.

Nekaj mesecev pozneje, pod Thunovo vlado, so se ob začetku parlamentarnega dela (21. marca 1898) pojavili številni predlogi za rešitev jezikovnega vprašanja. Začeli so nemški krščanski socialci, nato pa so skoraj vse stranke dale svoje nujne predloge, proti koncu (22. aprila) tudi slovanska krščanska narodna zveza. Gregorčec, Šuklje in Barvinski so bili prvi podpisniki tega predloga, ki je terjal od vlade, naj nemudoma predloži parlamentu predlog zakona o izvedbi 19. člena temeljnega državnega zakona z dne 21. decembra 1867. Predlog je utemeljeval Gregorčec, ki je dejal, da bi zakon o varstvu vseh narodnih manjšin, z učinkovitimi določbami, ki bi varovale manjšine pred nasilji s strani večin, zadovoljivo rešil jezikovno vprašanje. Po zamisli tega predloga naj bi bili vsi jeziki, ki so v navadi v kaki deželi, proglašeni za deželne jezike in bi bili pred deželnimi in državnimi oblastmi enakopravni in enakovredni. Vsak državljani bi mogel iskati in najti pri vseh instancah pravico v svojem jeziku.⁵⁷

Ko so se Poljaki junija 1900 odločili za samostojno politiko proti češki obstrukciji in so bili pripravljeni podpreti Körberjevo vlado, je dotedanja parlamentarna večina razpadla. Slovanska krščanska narodna zveza se je odločila za srednjo pot: izjavila je, da češke obstrukcije ne podpira, ker samo v parlamentu lahko zagovarjamo svoje koristi, da torej to obstrukcijo obžaluje, da pa je ne pobija, to je, da ne nastopa proti njej.⁵⁸

VI

Po volitvah 1900/1901 med Slovenci enotnega parlamentarnega kluba ni bilo več mogoče ustanoviti. Kranjski klerikalci so bili za to, da bi se povezali vsi slovenski in hrvaški poslanci razen onih štirih, ki so bili izvoljeni na liberalnem programu (Tavčar, Ferjančič, Plantan in O. Gabršček). Te štiri so hoteli osamiti; ker so bili samo štirje, ne bi dobili zastopstva v nobenem parlamentarnem odboru ali odseku. Toda ta klerikalni načrt je nadel na oster odpor zlasti s strani dalmatinskih Hrvatov, ki so zahtevali, da je treba sprejeti v klub vse slovenske poslance brez razlike. Na to pa niso hoteli pristati slovenski klerikalci. Tako se je šele tik pred prvo sejo

⁵⁴ Prav tam str. 1089 (1. junija 1897).

⁵⁵ Stenographische Protokolle ... XIII. Session, str. 692 (15. oktobra 1897).

⁵⁶ Prav tam str. 1814.

⁵⁷ Stenographische Protokolle ... XIV. Session, str. 663, 1041; Kolmer 7, str. 28.

⁵⁸ Slovenec 7. junija 1900.

državnega zbora 31. januarja 1901 začasno konstituiral Slovanski centrum s šušteršičem kot začasnim predsednikom. V ta klub so vstopili kranjski klerikalni poslanci Pfeifer, Pogačnik, Povše, šušteršič, Vencajz in žitnik, štajerska Berks in žičkar, goriški Gregorčič, dva češka katolika (Stojan, Hruban) in 4 Rusini (Barvinski, Dlovžanski, Gladiševski, Mandičevski), tako da jih je bilo skupaj 15.⁵⁹ Vsi ostali slovenski poslanci (na liberalnem programu izvoljeni Tavčar, Ferjančič, Plantan in Gabršček ter na slogaškem programu izvoljena Robič in Ploj) ter vseh 11 hrvaških poslancev, skupaj 17 ljudi je ustanovilo 5. februarja 1901 hrvatsko-slovenski klub pod predsedstvom dalmatinskega poslanca Ivčevića.

Klerikalni načrt osamitve slovenskih liberalcev, ki ni uspel v začetku, pa se je počasi le posrečil. Konec marca je pisal Ploj Tavčarju, da se je na privatnem sestanku članov hrvatsko-slovenskega kluba »soglasno izrazila želja, da bi Vi ... izstopili iz kluba, ker to zahteva narodna korist in korist hrvatsko-slovenskega kluba, z obzirom na to, da Vas smatramo odgovornim urednikom Slovenskega naroda, v kojim se tako konsekvantno napadajo vera in institucije katoliške cerkve.«⁶⁰ Na ta poziv je Tavčar takoj odstopil, v tednu dni so mu sledili pa še Ferjančič, Plantan in Gabršček. V maju so vsi štirje skupaj z dvema srbskima poslancema iz Dalmacije ustanovili Jugoslovanski napredni klub.⁶¹

Slovanski centrum in Hrvatsko-slovenski klub sta se šele junija 1902 združila v Slovansko zvezo s šušteršičem in Ivčevićem kot predsednikoma.⁶² Število klubskih članov ni bilo vedno isto. Berks je že 1901 izstopil iz Slovanskega centra in bil potem »divjak«, Rusini so iz kluba izstopali in se vanj vračali.

Tako Slovanski centrum kot Hrvatsko-slovenski klub in nato Slovanska zveza so vodili do Körberjeve vlade politiko »proste roke« ter podpirali marsikatero korako njene politike. Vendar se je to začelo spreminjati. 24. novembra 1903 je izjavil Ploj, da je imel Körber v začetku svojega vladanja morebiti namen, biti enako pravičen do vseh avstrijskih narodov, da pa je ta pravi program že davno zapustil in prešel v tabor nemških strank, da se naše nezaupanje do vlade bistveno povečuje in da vedno bolj čutimo, da je sovražnik Jugoslovanov.⁶³

15. marca 1904 je Slovanska zveza sklenila, da se pridruži češki obstrukciji. Pri glasovanjih v naslednjih mesecih so bili vsi slovenski poslanci (tudi napredni klub) na mladočeški strani.⁶⁴ 1. decembra se s Čehi vred niso več udeležili konference klubskih predsednikov, naznanili pa so, da ne bodo dopustili v parlamentu obravnavanja nobenega vladnega predloga.⁶⁵ Malo pozneje je vlada, ki je bila prišla v konflikt tudi z nemškimi strankami, odstopila.

VII

Slovenski liberalno-klerikalni konflikti so se v dunajskem parlamentu pokazali precej pozneje kot v politiki na Kranjskem. Liberalci so se še dolgo držali starega slogaškega izrazoslovja in okvirov. Rekli smo že, da izstop iz Hohenwartovega kluba ni pomenil nobenega liberalnega dejanja. Liberalni Ferjančič je v imenu hrvatsko-slovenskega kluba 24. oktobra 1895

⁵⁹ Slovenec 22., 31. januarja, 4. in 5. februarja 1901.

⁶⁰ Slovenski narod 30. marca 1901.

⁶¹ Slovenski narod 4. in 5. aprila, 24. maja 1901.

⁶² Slovenec 4. in 11. junija 1902.

⁶³ Stenographische Protokolle ... XVII. Session, str. 22461, 22462.

⁶⁴ Šuklje 3, str. 62; v op. 63 cit. Sten. Prot. str. 24502, 24571.

⁶⁵ Kolmer 8, str. 612.

ob oceni Badenijeve vlade poudaril svoje zadovoljstvo nad tem, da bo vlada varovala verska čustva in posebej pazila pri vzgoji na versko-nravni čut.⁶⁶ Leta 1897 ustanovljena skupna slovanska krščanska narodna zveza je imela v programu napredek javnega življenja v verskem, kulturnem in gospodarskem pogledu, na pozitivnem krščanskem temelju, boj za enakopravnost vseh narodov in za pravice vseh slovanskih narodov na temelju narodnega prava in krščanske pravičnosti ter za popolno svobodo cerkve, krščansko-socialne reforme za kulturni in materialni dvig ljudstva, kmetov, obrtnikov in delavcev na podlagi zadružne organizacije in stanovske avtonomije.

Položaj se je spremenil leta 1901. Od klerikalcev izsiljeni Jugoslovanski napredni klub je bil vse od časov, ko je (1873—1876) nastopala samostojna vladoslovenska skupina, prvo slovensko zastopstvo v dunajskem parlamentu, ki se je odprto proglašalo za liberalno. Zlasti Tavčar je imel razne interpelacije ter tri večje protiklerikalne govore: proti Šušteršiču 1. maja 1901, o duhovnih kongregacijah 22. novembra 1901 in o proračunu (šolah) 20. marca 1902. V njih je napadal klerikalizem na Slovenskem, opisoval njegove metode in hvalil slovensko napredno stranko. Tako je na primer rekel: »Svobodomiselnosti doslej pri slovenskih zastopnikih v državnem zboru ni bilo dobiti. V tem oziru smo bili v resnici najinferiornejši narod cele Avstrije, najpobožnejši politični podkrižavci cele srednje Evrope«. Opozarjal je na klerikalizacijo gimnazij s strani države, na nevarno politiko prosvetnega ministra Hartla, ki je sicer veljal svoje čase za svobodomiselnega človeka. »Spet hodimo v Avstriji po napačni poti, ko mislimo, da more le katolicizem rešiti Avstrijo. Katoliška vera zaradi mene lahko prestavlja gore, državnih dolgov pa ne plačuje«. Ali: Če bo ta častitljiva država razpadla, »ne bodo tega krivi narodi, ki se bodo naпослед že še porazumeli, ker se morajo porazumeti. Kriva bo tega predvsem nesrečna tradicija, da mora Avstrija, ker je slučajno katoliška, biti klerikalna in da mora državna uprava biti reakcionarna«. S tega vidika je govoril tudi o celjski gimnaziji. »Kregamo in prepiramó se za drobno muho, bojim pa se, da smo pri tem podobni dvema učenjakoma, ki sta se v samotni afriški puščavi sprla zaradi nenavadnega metulja, ne da bi opazila črno krdelo, ki se jima je bližalo izza hrbta«. Očital je nemškim strankam, da so v celjski zadevi malenkostne, mehil je, da Nemci, ki hočejo biti svobodomiselni, s svojimi kričicami ženejo Slovence v reakcionarni tabor in da delajo manj za nemštvo kot za klerikalizem.⁶⁷

Nujni predlogi, interpelacije in govori slovenskih državnih poslancev v letih 1893—1904 so se dotikali gospodarskih, socialnih in nacionalnih zadev. Od gospodarskih naj posebej omenimo vprašanje druge železniške povezave s Trstom. Od nacionalnih zadev je bila vedno na dnevnem redu neenakopravnost slovenskega jezika v uradih, na sodiščih in v šolah. Posebej so slovenski poslanci načeli vprašanje slovenske univerze, najprej še v obliki zahteve po pravni akademiji v Ljubljani oziroma obnovi slovenskih pravnih predavanj v Gradcu (Gregorčič 17. februarja 1896). 20. oktobra 1898 je predložil Ferjančič peticijo, ki je zahtevala čimprejšnjo ustanovitev ljubljanske univerze. 12. novembra 1901 so Ferjančič, Ivčević in Povše v imenu vseh treh klubov vložili nujen predlog, ki je pozival vlado, »da čimprej predloži poslanski zbornici načrt zakona, s katerim se zagotovi ustanovitev univerze s pravno, filozofsko in teološko fakulteto za južne Slované«. Na dnevni red je prišel ta nujni predlog 6. decembra. Utemeljeval ga je šu-

⁶⁶ V op. 18 cit. Sten. Prot. str. 20171.

⁶⁷ V op. 63 cit. Sten. Prot. str. 7007, 7016, 10808, 10816.

šteršič ob velikih nemirih vsenemških poslancev. Glasovanje je pomenilo za Slovence precejšen neuspeh. Za predlog so namreč glasovali samo jugoslovanski in češki poslanci ter nekaj socialnih demokratov, proti pa so bili Poljaki (razen nekaterih posameznikov) in vse nemške stranke s katoliškimi konservativci vred.⁶⁸

V vseh enajstih letih, ki smo jih obravnavali v tej razpravi, so slovenski poslanci na Dunaju nadaljevali z drobtinčarsko politiko. Lahko rečemo, da drugače tudi ni moglo biti. Pomembna sprememba je bila le v tem, da so se slovenski poslanci v tem času otrešli Hohenwartovega zaščitništva. Politiko, taktiko in skoraj vse zunanje zveze je bil dolga leta vodil on. Slovenci so bili samo del njegove stranke. S padcem Taaffejeve vlade in dokončno z novimi volitvami 1897 pa so slovenski poslanci postali samostojni, si sami organizirali klube, se povezovali, izbirali taktiko, se dogovarjali na sestankih predsednikov parlamentarnih klubov z vlado — skratka, začeli so voditi visoko politiko. Zanje kot za nerevolucionarne meščanske politike je veljal še vedno isti začarani krog kakor prej: načelne in radikalne spremembe so bile nemogoče, ker ni bilo zanje nikakršne večine, mogoča je bila samo politika izsiljevanja posameznih koncesij, stara drobtinčarska politika.

Zusammenfassung

SLOWENEN IM ÖSTERREICHISCHEN REICHSRAT 1893—1904

Die Slowenen hatten im Reichsrat bis zum Jahr 1897 14 Abgeordnete, von 1897 bis 1900 16, seit damals aber 15 Abgeordnete. Bis zum Ende der Regierung von Taaffe waren alle slowenischen Abgeordneten Mitglieder des Klubes der Konservativen, dessen Vorsitzender Graf Hohenwart war. Bei der Zusammensetzung der Koalitionsregierung trat die Hälfte der Abgeordneten aus dem Klub Hohenwarts aus und gründete den Klub der kroatischen und slowenischen Abgeordneten, sie arbeiteten mit den Jungtschechen, obwohl nicht konsequent, zusammen. Die Slowenen, die im Klub von Hohenwart geblieben sind, forderten als Bedingung für ihre Unterstützung der Regierung und ihre Verbleiben im Klub die Einführung von slowenischen Parallelklassen im Untergymnasium in Celje, die schon von der Regierung Taaffes versprochen worden war. Die Genehmigung dieser Parallelklassen im Budgetausschuß hatte den Fall der Koalitionsregierung zur Folge. Nach den Wahlen 1897 waren alle slowenischen und kroatischen Abgeordneten sowie einige Ruthenen zusammen mit drei Obmänner (Bulat, Suštersič, Barwinski) im slawisch-christlich-nationalen Verband vereint. Dieser hat sich dann mit dem Polenklub, den Jungtschechen, dem böhmisch konservativen Großgrundbesitz, dem Zentrum, dem Rumänenklub und der katholischen Volkspartei zu einem neuen Bund der Rechten zusammengeschlossen, die eine gemeinsame provisorische parlamentarische Kommission und ein Exekutivkomitee hatte. Diese Rechte behielt bis zum Juni 1900, als sie zerfallen ist, die Mehrheit im Abgeordnetenhaus. Nach den Wahlen 1900/1901 gab es keinen einheitlichen slowenischen Klub mehr. Vier durch das liberale Wahlprogramm gewählte Abgeordnete, die im Mai 1901 zusammen mit zwei serbischen Abgeordneten aus Dalmatien den jugoslawischen Fortschrittsklub gegründet hatten, konnten von den Klerikalen isoliert werden, die übrigen slowenischen und kroatischen Abgeordneten aber haben im Juni 1902 zwei Klubs (das Slawische Zentrum und den Kroatisch-slowenischen Klub) im Slawischen Verband vereint. Bis zur Regierung Körbers betrieben die Slowenen eine Politik der freien Hand; anfangs unterstützten sie ihn öfter, im März 1904 aber haben sie sich der tschechischen Obstruktion angeschlossen. In den gesamten elf Jahren 1893—1904 setzten die Slowenen im Reichsrat ihre kleinliche Politik fort. Eine bedeutende Veränderung kann man darin sehen, daß sie in dieser Zeit die Gönnerschaft Hohenwarts abgeschüttelt haben und den Weg einer selbständigen Politik einschlugen.

⁶⁸ Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929, Ljubljana 1929, str. 104—107 (Polec); Slovenski narod 7. decembra 1901.